

Egy finom, piros kötésű kis könyv került elő a zsebből. A férfi hátradúlt, fejét a tükörhöz támasztotta. Szemöldöke kissé felhúzódott. Szeszélyes ráncok jelentek meg a homlokán. Egyik kezét egy védekező, elhárító mozdulattal az asztalra csúsztatta.

Mint aki mindent eltol magától.

Valaki megérintette Péter vállát.

A jogász.

– No, mit nézel?

Péter fölemelte az ujját. Nagyon csöndesen, szinte áhítatosan mondta:

– Olvas.

Pesti Hírlap, 1942. július 3.

Darvasi László

A LEHETSÉGES ALAPÍTVÁNY CIRKUSZ ELŐADÁSA

Részlet egy készülő regényből

A Lehetséges Alapítvány Cirkusz napok óta a város határában táborozott. Kendermagos, kopasz nyakú tyúkók kapirgáltak a feszülő pányvák alatt, néhány horpadt oldalú kóbor kutya lebzsel és szimatolt a lakókocsik között, bele-belekaptak a gumikerekbe, hogy talán mégis ehető valamelyik, és a két cirkuszi kecske is ki volt kötve. Korábban hárman voltak, három kecske, de aztán a legnagyobbat Démon tiszteletes lefoglalta, mondván, annyira gyalázatos volt az előadás, hogy ennyi kárpótlás jár neki. Azt mondta halkán, vészjóslóan, hogy csaknem a hitét veszítette el ennyi emberi ügyetlenség láttán. Varázs igazgató nem mert ellenkezni, Démon tiszteletes komoly hatalom volt a városban, ráadásul halottakat is gyűjtött. Egyébként a tiszteletes példamutatóan viselkedett, az állat szakállát később visszaküldte Varázs igazgatónak, hogy föl lehet még használni hónalj-szőrnek, bohócbajusznak. A cirkusz engedélye rendben volt, a repertoárja is rendben volt, a kompánia évente zörgött be a sárga és piros lakókocsijaival a kopár, fűrészporos területre, hol állatvásárokat tartottak korábban, amikor még voltak állatok, legalábbis eladni való marhák, disznók és birkák vagy nyulak és galambok. Akadtak évek, amikor többször is megjelent a társaság, de azért különösebb meglepetést nem okozott, ha egy vagy két hónap múltán újra végigvöltötte a főutcát Varázs igazgató tüdőbeteg Volgája, amire hangszórót szereltek, s mivel haladni kellett a korrallal, utóbb már egy másikat is. Sztereoóban hirdette magát a társulat. Azért a Lehetséges Alapítvány is csak olyasféle cirkusz volt, amely a rend mibenlétéhez tartozott. Éppúgy végezte a dolgát, ahogy a rendőr, a pap vagy az orvos vagy Kicsi Cár. A mutatványok a helyi tradíciót szolgálták, igazán semmi különös, semmi meglepő érzést nem keltettek, erre nem is volt különösebb igény. Ha egyszer az emberek megszokták, hogy három buzogánnyal dobálózik a mutatványos, minek egy negyedik emlegetésével megzavarni a megszokást?! Sárga, széltépte

zászló csattogott a foltos, kék-fehér csíkos ponyva fölött, és igazán úgy lehetett rátekinteni, mint egy száradó lélekre.

A Kozmetikus tudta, mert erről egyébként mindenkinek volt tudomása a városban, hogy a majmokkal kezdődtek a baljós események. Viszont ő azt is tudta, hogy ami elkezdődik, az már volt. Ami pedig volt, az van is. Nos, az állatok egy reggel mélabúsan ültek a ketrecekben, elmaradt a visongás, az ugrándozás, még csak nem is bolhászkodtak. Nem is ettek. A gorilla elfelejtett szarni. Aztán nem akart fölébredni az öreg, háromlábú fekete párdúc, amely pedig olyan méltóságteljesen tudott kibicegni a porond fűrészporába, hogy mindenki tapsolta, könnyezte, bravózta! Depressziós lett az összes állat, az indiai törpeelefánt, amelyik mindig lelövelte föllépés előtt a bejáratú függönyt, a zebbrák, a papagájok és a Himnuszt rikoltozó kakadu, de még a kígyó is, az óriás pítón, amely évek óta folyamatosan vedlett. Villi, a repülő mangalica hevert a ketrece sarkában, nem rőfögött, nem legyezgette magát hatalmas rózsaszín fülével. Pedig Villi talán nem is tudott repülni. Csak eldobták. S amikor átrepült a porond fölött, éles és vékony, sípoló hangot hallatott. Az idősebbek emlékeztek, ilyen volt a német bombák hangja a második világháborúban, mert külön kis sípokot szereltek rájuk a német mérnökök a nagyobb respekt végett. Csakhamar az emberekre is átragadt a kór, mélabús lett a légtornász, a kötél táncos lány, a késdobáló, a bohóc pedig csak azért nem, mert ő eleve depressziós volt, soha senki nem látta sem mosolyogni, sem nevetni, és talán nem is nevetett soha, mert nem tudott, mert képtelen volt rá. De még a jegyszedő is föltűnő sápadtsággal, sóhajtozva számolgatta a várható bevételt.

Varázs igazgató a szakállát tépdese szaladgált a lakókocsik között, és úgy ordította, mint aki megháborodott.

– Árulás! Szabotázs! – előkapta a szolgálati pisztolyát, a levegőbe lövöldözött.

– Én már lőttem agyon felhőt, ti dögök! Dögök!

Később kiderült, többször eltalálta a sárga zászlót is, amely, kétsége senkinek ne legyen, valóban olyan volt, mint valami száradó lélek. S így eltalálva és kilyuggatva még inkább helyénvalónak tetszett a hasonlat, hogy úgy néz ki, mint valami száradó lélek. Azonban az igazgató meglötte az egyik állatető lábát is, aki már tekergette is a fehér kötszalagot a vádlója körül. Nem, bizony őt sem először lőtték lábon.

– Tessék jókedvűnek lenni! – ordított Varázs igazgató. – Azonnal! Parancsolom, hogy legyetek vidámak! Röhögjete! Kacagjatek! Vihogjatek! Mindenki legyen vidám! Ez szerződésesség. Árulás! Szabotázs!

Töltött, megint a levegőbe durrantott néhányat.

– Ki vagytok rúgva! Alászolgája! Dögök! – az igazgató magára kapta a hosszú, villás farkú posztokabátját, és mint valami óriási, dühös pingvin, belibegett a városba. Akár a morzegép, kopogtak billegő hordóteste alatt az utcakövek! Átfutott a pékség illatán, a gőzfürdő nehéz páráján, egy kabáttisztító ultramarin ködén, és persze egyenesen Magdaléna Szemüknkfénye otthona felé tartott.

– Ó, hogy az összes oltáriszentség! – harsogta, miután berontott a lányhoz, aki éppen olvasott. – Mi ez a penetráns szag?!

Jéghideg tekintet meredt rá.

– Ha még egyszer sértegetni merészeled a tengeremet – szólt halkán és súlyosan Magdaléna Szemüknkfénye –, soha nem adok tanácsot neked, Varázs igazgató. Ha haldokolsz, akkor se sűgom a füledbe, hogyan kellene helyesen viselkedned! De még ha szarba térdpelsz előttem, akkor se! És akkor megnézheted magadat!

Az igazgató máris megszeppent. Gyorsan le is telepedett az ágygal szemben, reccsent a szék. Úgy ült, akár egy kisdíák, akinek mindjárt felelnie kell. Magdaléna eközben már bolgár Marlborót szívott, kicsi, komolytalan felhőket lehelgetett szét a piros szájával, és a padlóra hintette a hamu szűrőjét. Félig hunyva volt a lány szeme, egyik combja virágmintás takarón pihent. Milyen szép volt, ahogy a hosszú, kék erek gubancolódtak a vádlíja fehér húsában. És a lábujjain pirosra voltak festve a körmök.

– Igazgató úr, lássa be, nyugtalanul nem lehet színházat csinálni – szólt végül.

– Hah, mert nyugodtan lehet, Magdaléna?! – járkált az igazgató, mert ahogy a lány megszólalt, nyomban föl kellett állnia.

A lány bizalmaskodva nevetett.

– Te összekevered a nyugtalanságot a szenvedéllyel, Varázs igazgató – csóválta fejét, a férfi arcába fújta a füstöt, a hamut most a másik nyitott tenyerébe ütögette.

– A Lehetséges Alapítvány nem színház. Hanem egy harmadosztályú, ócska cirkusz. De azért cirkusz! – motyogta Varázs igazgató.

– Illúzió, kérlek szépen, ez a lényeg.

Az igazgató csóválta a fejét.

– Biztosan ez az új ember beszélte tele a fejedet.

– A Kozmetikusra gondolsz?

Az igazgató komoran bólintott.

– Ó bezzeg akármikor jöhet hozzád. Szerintem Kicsi Cárnak kémkedik.

Magdaléna csilingelve fölnevetett, aztán kikelt az ágyból, egy pillanatra a férfi arcába dúdolt a fehér meztelensége, de már magára is kapta a pongyoláját. A csikket kipöckölte a nyitott ablakon. Teát főzött, zöld és fekete levelek lobogtak a forró vízben. Milyen érdekes zenéje van a víz forrásának. És bent a házban a tengernek teallata lett.

– Mit akarsz tőlem, igazgató?

– Meg kellene menteni a ma esti előadást! – szólt a legnagyobb szelídséggel Varázs igazgató, majd lehunyta a szemét, és szimatolt. Engedelmesen hagyta, hogy a lány visszatolja a székre. Átvette a teásbögrét, fölszisszent, fújogatta az ujjait. – Fogalmam sincs, mit tegyek, Magdaléna. Mindenki annyira maga alatt van, mindenki! Itt Freud Zsigmond is kevés lenne! Te segíts nekem, drágám. Vedd tudomásul, hogy itt most a művészetről van szó! A művészetről!

– Annyi mindenkit kellene megmenteni – vonogatta vállát a lány.

– Rendben, ez igaz. Hányan könyörögnek, rimázkodnak, hogy velük kezdjék! Persze, jól tudom, mennyien vannak, akiket hetente, naponta kell megmenteni! Újra és újra! És akkor persze még a művészet is benyújtja a kérvényt. Csakhogy, szemem fénye, én most jövök először hozzád ezzel a problémával! – az igazgató lázasan húzogatta a szakállát, laposakat pislogott. Fölemelkedett a székről, visszahuppant.

– No és miért segítsek? – Magdaléna szája kicsi, piros vonal lett, úgy szorította össze az ajkát.

Varázs igazgató továbbra is a szakállával babrált, osztott, szorzott, számolgotott.

– Jól van, jól van, neked adom a pitonom legfrissebben levedlett bőrét. Fantasztikus retikült lehet belőle varrni!

Magdaléna Szemüknfénye elgondolkodva bólintott, a halántéka fölött göndörödő fürtöket csavargatta a helyes kis mutatóujjával. Hát igen, éppenséggel már nyolc pitonbőr retikülje volt, ami annyit biztosan jelentett, hogy az igazgató legalább ennyiszor kérte a segítségét vagy a befolyását valami ügyben, nyilván már a művészet megmentése érdekében is.

– Mäskülönben olyan furcsa vagy, te lány – hajolt előre váratlanul Varázs igazgató.
– Nem történik veled valami különös? Betegség gyötör? Láz tüzel benned, a szépséges testedben? Megfogant benned egy élet?! Na ne. Nekem aztán ne akarj meghalni! Vagy valami ilyesmi!

Magdaléna hamiskásan mosolygott, nyilván elégedetté tette a gyanakvásnak ez a heves poétikája. Aztán azon tűnődött, hogy az igazgató tudhat-e valamit az ő személyes terveiről.

– Jó szemed van, Varázs igazgató. De többet nem mondhatok. Előbb falj valamit, mert arra gondolok, hogy éhes lehetsz. Erősen izzadsz, és a gyomrod sem csöndes. Hallod? Nem is korog, hanem valósággal nyikorog. Ha megtömted magadat, keresd meg a Sárga Jézust, imádkozz nála. A nyomorult cirkuszodat pedig kiséghetheti a nagy Zarathustra kapitány.

Az igazgató lassan fölállt, a nadrágját simogatta. Úgy kunkorodott a szakálla, mintha le akarna ugrani az arcáról.

– Köszönöm szépen, Szemümkfénye. És, tudod, lenne az a kérdésem.

– Jaj, ne. Megint?

– Kérlek szépen, Szemümkfénye. Csak megkérdezem. Tényleg csak megkérdezem.

– De hát tudod a választ.

– Tudom, tudom. Csak olyan jó megkérdezni. Annyira jó. Én már olyan sokat kérdeztem az életben, de hidd el, ez a legkedvesebb kérdésem.

A lány hallgatott, sóhajtozott, mint egy fáradt kismadár.

– Na jó – súgta végül.

Varázs igazgató lehunyta a szemét, kövér, pecsétgyűrűs ujjait ropogtatta. A tenger illatával játszott a kicsi huzat a szobában. Az igazgató suttogva mondta ki.

– Megbaszhatlak, Magdaléna Szemümkfénye?

A lány szégyenlősen oldalra hajtotta a fejét. A padlón odébb lebbent néhány cigaretta-pernyeszárny.

– Csak egyszer, Magdaléna, csak egyszer! És ígérem, hogy neked is jó lesz!

– Igyekezz, igazgató! Jézust a Raktárba viszik, és akkor ma már nem tehetsz semmit.

Varázs igazgató a fejéhez kapott, ököllel ütögette a homlokát, egy utolsó esdeklő pillantást küldött Magdaléna felé, s mivel nem tehetett mást, rohant, elvitt magával némi tengerillatot, aztán kint az utcán kérdezősködött, merre látták, merre lehet a Sárga Jézus. Aztán iparkodott a város határába, s ahogy kiért a szabad, lapos földre, ott üvöltözött és rikoltozott.

– Zarathustra kapitány! Zarathustra kapitány! – de máris meggondolta magát, mert Magdaléna utasításából nem volt ajánlatos egyetlen lépést sem kihagyni. Visszasietett a városba, a piac egyik bodegájánál megvette az utolsó, megereszkedett lángost, fokhagyma levéllel tovább puhította, kért néhány kovászos uborkát, és míg a rongyosok és a kínai árusok pakolását bámulta, befalta őket. Sátorcölöpnek dőlve eregette a szeleket, olyan csodákra gondolt, amik nem lehetnek. Aztán lehajtott fejjel, bűnbánóan elsétált a Sárga Jézushoz, aki a városszéli körét róttá éppen. Szegény Johann erősen lihegett, a halántékát törölgette a csonkjával, a homloka pedig, amellyel tolt a megváltót, kisebesedett. Tépett, kósza felhők odafent, majomfák és derékig nőtt gazvirágok zörgése idelent. Lassú, eltökélt munkagépek porozták a határt. Cejt úr táncolt a közelben, Cejt úr keringőzött a buckák fölött. Az igazgató a könyvtárost vizsgálta.

– Hol a keze, Johann?!

– Ellopták koldulás közben – hajtotta le a fejét a másik.

– Bassza meg. Micsoda rongy idők – bólogatott Varázs igazgató, de közben már máson járt az esze.

– Hadd beszéljek veled, Johann – nézte Jézust az igazgató.

– Van engedélye? – kérdezte a könyvtáros még mindig lihegve.

– Johann, hiszen állandó engedélyem van. Éves bérlet. Kicsi Cár írta alá.

– Tudom, tudom, de azért meg kell kérdeznem.

– Ez igaz. De nekem is meg kell kérdeznem, hogy miért kérdezi. Különben nem lehetek szabad, ha érti, mire gondolok.

– Értem én, mire gondol, igazgató úr – bólintott Szegény Johann, és hátrább húzódott.

Varázs igazgató leereszkedett Sárga Jézus előtt, és persze már későn vette észre, hogy szarkupacba térdel, de már mindegy volt, megköszöri a torkát, köpött egyet jobbra, aztán balra, és imádkozni kezdett.

– Talán mondanom se kell, milyen régen imádkoztam. Ámen. Nézd el, ha kicsit bizonytalankodom. Tudod, én mindig abból nyereszkedtem, hogy megszokottá tettem a csodákat. Ne csodálkozz, csak bízz benne, ezt mondtam mindig magamnak. Ma, holnap és holnapután is ugyanaz a csoda. Ámen. Ej, drága barátom, Sárga Jézus. Hiszen Te is azért mozogsz, mert az ember mozgat. Veled is csak akkor történhet valami fontos, ha az ember szarban van. Ámen – az igazgató maga alá pillantott, aztán a türelmesen várakozó Szegény Johannra emelte a tekintetét. – Ha én nem jövök ide hozzád, csak a magány forog körülötted. Ámen.

Varázs igazgató még mindig térdelve szivarra gyújtott. Majd fölállt, a vállát ropogtatta. Nézegette a szaros nadrágját. Nem is lenne nagy marhaság megkínálni a Sárga Jézust. Együtt szivaroznának, eregetnék a füstöt, és nyakon vannak szarva a csodák, a megszokottak is, az egész kibaszott cirkusz. Rohadj meg, művészet. Nagyot sóhajtott, és megsimogatta a Megváltó lábát, amelyen kékre voltak festve a körmök.

– Ne félj! Én nem bántalak, Jézus. Ámen. Én csak egy cirkuszos vagyok. Így aztán szegről-végről rokonok is vagyunk.

Ám ahogy ment, még visszafordult.

– Ne haragudj, mi lennél, ha nem Jézus lennél?

Erre aztán már a Sárga Jézus is megszólalt.

– Hogyan is lehetnék más, amikor ennyit beszéltek rólam?! Szerinted, Varázs igazgató, nekem van esélyem egyébre? Más lenni, mint az, aki vagyok?! De mondok én neked valamit. Még akkor is, ha talán magam ellen beszélek. Egy csoda már nem is lehet csoda, ha elhiszik.

Varázs igazgató hosszan bámult a Sárga Jézus arcába, talán azon tűnődött, hogy le kellene szerződtetni, nagyot sóhajtott, a mellényzsebéből kikapart egy szivart Szegény Johann-nak, s mintegy mellékesen megemlítette, hogy a könyvtáros Jézust is elhozhatná az előadásra, majd a görbe akáccokkal, olajzöld színű füzekkel díszített földúton visszasétált a cirkuszba, és közben jó öblöseket ordított.

– Zarathustra kapitány! Zarathustra kapitány!

A közönség már ismert minden számot. Tulajdonképpen kívülről tudták és ismerték a produkciók dramaturgiáját, a bohóc botladozásait, fenékre huppanását, a lába összekaszkodását, hogy a lóitatóvödörbe szorul a feje, ismerték a légtornász lassú, tétova szaltóját, amely korántsem sikerült mindig, sőt előfordult, hogy meg sem próbálta, csak lengett a sátorponyva alatti félhomályban, lassan lengett oda és vissza, mint az idő, hogy végül abbahagyja ezt is, és lehajtott fejjel gubbasszon a trapéz falécén, csak lógjon moz-

dulatlanul, mint egy szomorú kérdőjel a nézők fölött, de azért a taps ilyenkor sem maradt el. Errefelé mindenki tudja, hogy semmit sem csinálni is oly nehéz, annyira megerőltető. De tudták az emberek azt is, hogy ha nagyon, ha már-már rögeszmésen akarnak valamit, és szervezkednek, a lelküket, a testüket áldozzák a dologért, sokszor akkor is mindhiába az egész. Szép lassan rájönnek, hogy a semmit, a nincset nevelték és gondozták egész életükben. Hát igen. A késdobáló a hosszú évek alatt csak egyszer vétett. A felesége vállába vetette a kést, a fém finoman rezgett a fehér, puha húspan, a vér az emelkedő, süllyedő keblek közé is befolyt, és dr. Weisz akkor ott voltaképpen a produkció része lett, mert a porondon látta el a tulipánfej alakú sérülést, bekötözte a késdobáló félig ájult, enyhe sokkot kapott feleségét, majd a fekete kis táskáját a hóna alatt szorongatva visszaült a helyére, a Kollowitz nővérek, Elza és Katalin közé. Elza megsimogatta az öregember tarkóját, az ölénél tapogatott, aztán a nővéréhez fordult.

– Nem, nincsen merevedése!

– Nincsen merevedése, de jó! – tapsolt Kollowitz Katalin.

A doktornak a saját bevallása szerint az előző rendszerben volt utoljára merevedése. A Kozmetikus azt is megtudta már, ennél az esetnél a nézők megtapsolták Weisz doktort is. És aztán a mutatvány folytatódott, röpködtek a kések.

Minden évben, minden félévben ugyanaz a csoda, ugyanaz a mutatvány. Hanem most más fog történni!

Késő délutánra Varázs igazgató már olyan izgatott volt, mint élete legelső előadásán, valahol a délvidéki európai végek egy langyos völgyében, amikor katonáknak tartottak produkciót, akiket aztán véres háborúba terelt a másnapi hajnalpír. Kukucskált, kérdezősködött, a nehéz, elefántgécis függöny mögül leskelődött. Rohadt depressziós állapotok, megdögölhettek! Majd most meglátjátok az igazi produkciót!

Aztán lassan, ahogy óriás, vörös sebbé dörzsölte magát az alkonyat, és a városban is fölpislogtak az első, reszketeg lámpafények, megteltek a székek és a padok. Eljöttek a Kollowitz nővérek, Elza és Katalin, Démon tiszteletes, Kicsi Cár és Magdaléna Szemükné, dr. Weisz és Johann, Bednárík múzeumőr, Cejt úr jó néhány munkása, és természetesen ő, aki vándorkozmetikus volt, és legalább három ügyben végzi már a vizsgálatokat. A padsor vége mellett, nem messze a kijárat függönyénél ott állt a Sárge Jézus, majd az előadás után tolja el Szegény Johann a Mindenes Raktárba. Ez a raktár eredetileg a városi könyvtár volt, ám néhány hónapja Kicsi Cár átkereszteltette. Mint ahogy Bednárík munkakörét is, muzeológusból múzeumőr lett, mondván, a múltat őrizni kell, ha egyszer valami elmúlt, a lófaszt változgatson.

A Kozmetikus a lelke mélyén örült, hogy a menekültek istápolójával, a nagy Zarathustra kapitány segítségével születik meg a produkció. Amiben neki is volt némi része. Lám csak, mi mindenne jó a kapitány! Valami sejtése ugyan volt, de ami aztán bekövetkezett, arra még ő sem volt fölkészülve. Már kezdeni kellett volna, a zacskók és a csatos üvegek üresen zörögtek, az emberek mocoogtak és fészkelődtek, a nyakukat nyújtogatták. A Kollowitz nővérek foncsoros kis zsebtükörben nézegették ajkuk ívét, a szemöldökük görbületét. Meglebbent a függöny, és előlépett Varázs igazgató. Úgy mosolygott, mint akinek minden mindegy.

– Hölgyeim és Uraim, tisztelt Nagyérdemű! Kivételes szerencsében van részük. Olyan produkciót mutatunk be a Lehetséges Alapítvány Cirkuszunkban, amely egyedülálló. Soha még ilyen kényes-fényes csinnadratta! Soha! Csak itt és most! Csak ma este! Csak Önöknek! Győzzön a szív!

Az igazgató magasba emelte fényes gombú, fekete botját. Ügyesen megforgatta a feje fölött. Aztán megütött egy lógó rézharangot, és a kondulásra máris előlépett a bohóc, a légtornász, jöttek az idomárok, hozták az állatokat, és az egész menet körbekullogott a színpadon. De csak egyszer tettek. Úgy araszoltak, mint akiket elítéltek. S már el is tűntek a függöny mögött.

– Ők az árulók! Az ő szánalmas produkciójuk helyett láthatnak ma valami más! Újat! – ordította Varázs igazgató.

Csönd lett, feszült, várakozó.

A következő pillanatban megjelent Zarathustra kapitány termetes, délceg alakja, különben éppen mobilozott, a másik kezével Rubinka Mandula kezét szorította. Menekültek követték őket hosszú, szürke sorban. Mint cérnaszállal vezetett könnyű ruharongyok! Zsíros hajú, papucsos, fekete lábú emberek araszoltak a porban. Nők és férfiak, gyerekek. Szédelegtek, meg-megbotlottak, összehúzózt, bizalmatlan pillantásokkal nézelődtek. A pusztulást hordozták a szívükben. Mint akik azt érzik, hogy ők már nincsenek, mert az életük az ott maradt, ahonnan idáig sodródtak ilyen és olyan megfontolásból, gyötrő félelemből, fojtogató álmaik és az éhség miatt, a szomszédjuk miatt, a hivatal, a gyár, egy rozsdás telep miatt. Dzsámik, karcsú minaretek, kopár földek fölött didergő kápolnák, bankok és medresszék, kopár sivatagi földek, bádogyárosok ásítottak utánuk. Kiket ütöttek, kiket csak a nyomor, másokat a kíváncsiság vonzott idegen földek felé, s ők elhagyták az eget és a földet, ahol először botladoztak, ahol először ütötték meg magukat, hogy a vérük serkent, ahogyan elhagyták a nyelvüket is, mert hiába beszélnek majd úgy, mint régen, hiába sutognak meséket az anyanyelvükön, az már nem ugyanaz a beszéd lesz. A mese is mindig otthonra vágyik. Csakhogy az életük ott maradt, ahol képtelenség volt élniük tovább. Tudták, hogy az emberiség történelme a kiűzetéssel együtt járó meneküléssel kezdődött, a hontalansággal, az egésszel való elromlott, megtört viszonytal, az idegenséggel. Hogyan is ne tudták volna. És féltek, mint az első emberpár, éppúgy reszketett bennük a félelem. És most itt mutatványoskodtak, vonultak körbe és körbe a fűrészporban, vonultak, s mintha az időtlenséget vonzolták volna maguk után, és a nézők föl-fölmorajlottak, de tapsolni még nem mertek. Varázs igazgató dörzsölte a kezét, szivarfüstöt eregetett.

Milyen szép mutatvány!

Milyen szép cirkusz!

Zarathustra kapitány olykor megtorpant, Rubinka Mandula arcához nyúlt. Pontosabban oda nyúlt, ahol a kislány arcának kellett volna lenni, amit elloptak. Csak a haját tapogatta.

– A jó kurva életbe – sóhajtotta. – A jó kurva életbe!

A Kozmetikus pedig erősen figyelt, hiszen ez volt a dolga. És aztán észrevett valamit. A menekültek között lehajtott fejű figura araszolt, rongyos és elhasznált volt, mint a többiek, fáradtan mozgott, és mégis más volt. És olyan ismerős volt a fáradtsága. A Kozmetikus jól megjegyezte. És már nem csak azt jegyezte meg, hogy mit, pontosabban, hogy kit látott, hanem tudta is, hogy miért láthatta. Oldalra pillantott. A Sárga Jézus mintha bólintott volna a padsor mellett.

Akkor Varázs igazgató csöndet intett, a menekülők megtorpantak.

– Az ember van fent, és lent van az Isten! – ordította. – Pokol nincsen. Ha van, akkor az csak Isten kifordított ruhája, de ami Istenhez ér, az maga Isten. Az a baj, hogy mindig fent kereskedünk, ahol mi vagyunk! Csillagok, felhők, égboltozat, ábrándok. Ezek vagyunk mi! Jaj, drága közönségem, mennyire ismerős ez. De nem! Lefelé kell haladni,

lefelé kell fúrni a lélek megkeményített hegyével, amíg... Nem tudom, meddig. Ti tudjátok? – fordult a menekültek felé.

– A lélek Allahból visszhangzik – szólt valaki halkán. Csak egy névtelen, fekete arcú papucsos. Közben a Kozmetikus már megállapította, hogy a fűrészpörban olyan a papucos nyoma, mintha valami kicsi, névtelen halottat húztak volna benne. Aztán azon is elgondolkodott, hogy.

– A legnagyobb bűn, amit a nyelvvel elkövettek, hogy kitalálták és komolyan vették a jelen időt! Nincs jelen! – darálta egy másik menekült. De lehet, hogy csak annyit mondott: – Dögöljete meg! Dögöljön meg mindenki!

– Férjet szeretnék. Fehéret. Nagyot – szólt halkán egy nő.

És közben vonultak, lassan, kikezdhethetlen méltósággal, a nyomorúság és a fájdalom gönceibe öltöztetett lélekkel, idegenül, végképp számkivetve.

Varázs igazgató csöndet intett, majd újra kiabálni kezdett.

– Ez az ország azért beteg ország, mert képtelen elviselni a veszteséget. Képtelen gondozni a vereségét. Amit vesztettél, hiány! Hát győzd le! Évszázadok óta csak veszít a haza, ideje lett volna rá, de nem, nem akarja megtanulni, hogy lehet, sőt kell is veszíteni. Ez az ország nem tudja fölemelni fejét a veszteségben. Mint a beteg kutyák, marják egymást a bennszülöttek. És aki győz, az nem csak győzni akar, de a pusztítás mámorában is megmerítkezik. Hazám, a te lelked vereségre nevelődött országlélek, fogalmad sincs arról, mi az, hogy győzni. És ti idejöttetek, barátocskáim – mutogatott botjával a menekültek felé. – Idevetett benneteket a balsors, haha! Veszteségből veszteségbe! Gyönyörű mutatvány!

A Kozmetikus látta, hogy az igazgatónak e kacifántos, de nem egészen ráció nélküli tirádája után Kicsi Cár arca egészen elkomorul, majd előveszi a hírhedt fekete noteszét, és belekarcint valamit.

Csakhogy ekkor Zarathustra kapitány megállította a menetet. Az igazgató felé tekintett, aki már szaladt is, a porond közepére helyezte a gépet, amelyhez a kapitány a Kozmetikus segítségével jutott. Hosszú, fekete zsinór futott el a bejárati függöny alatt. Hát igen, ez volt a városi köd gép, szovjet gyártmány a lélegzetelállító ötvenes évekből, régebben pártgyűléseken használták, meg olykor a nemzetközi nőnap ünnepségen, amikor már lehetett csacsacsázni is. A gép már áram alatt volt, működni kezdett, ontotta, köhögte, okádtá magából a ködöt, és a menekültek, élükön Zarathustra kapitány-nyal, újra araszolásba fogtak, már csak karok, lábak látszottak belőlük, s néha, mint valami mocskos folyóból, kifordult a gomolygásból egy rémült, fekete arc, amit egy újabb követett, úszó és újra elmerülő emberi fejek sorozata, törzsek sorozata, a semmi-be nyúló, kapaszkodni akaró kezek, csapott kis vállak sorozata, és lassan a Kozmetikus megértette, hogy voltaképpen egy tömegsirt idéz meg a látvány, az emberi tagok úgy csavarodnak és tekerednek össze, hogy képtelenség megtudni, melyik kar vagy lábfej kihez tartozik, tartozik-e egyáltalán valakihez. A nézőtér döbbszögébe csak a köd gép sziszegett bele.

– Hol vagy, idő? – ordította valaki.

Mert persze nem lehetett érzékelni, meddig tartott ez az egész. Hogy elmúlhat-e, hogy nem volt-e örökké, mindig? Igen, mint az Isten. De amikor eloszlott végre a gomolygó szürkeség, a színpad üres volt. A menekültek eltűntek. Mintha nem is lettek volna. Még a fűrészpör is el volt gereblyézve. Varázs igazgató pedig boldogan hajlongott a porond közepén. Kicsi Cár eltátott szájjal állt a nézőtéren, keze ökölbe szorulva, eszelős tekintettel a köd gépet bámulta.